

dr Juliusz PIWOWARSKI, prof. WSBPI
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego
i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie

**POLSKA KONCEPCJA
KULTURY BEZPIECZEŃSTWA. REMINISCENCJE
Z OKAZJI 70 ROCZNICY URODZIN PROFESORA
MARIANA CIEŚLARCZYKA**

STRESZCZENIE

Artykuł ma celu ukazanie polskiej szkoły *kultury bezpieczeństwa*, której niewątpliwym liderem jest profesor Marian Cieślarczyk. Ten nurt badawczy jest przez swój holizm do pewnego stopnia kompatybilny ze *szkołą kopenhaską*, którą autor na interpretuje jako *sektorową analizę kultury bezpieczeństwa narodowego*, co w tym artykule jest jedynie zasygnalizowane. W tej pracy głównie skupiono się na wybranych postaciach polskiej „mapy personalnego zaplecza” i niektórych poglądach samodzielnych pracowników naukowych, badaczy problemów oscylujących wokół zagadnień dotyczących *kultury bezpieczeństwa*.

Słowa kluczowe:

kultura bezpieczeństwa, nauki o bezpieczeństwie, szkoła kopenhaska, bezpieczeństwo narodowe

WPROWADZENIE

Od tysięcy lat rozwojowi człowieka i tworzonych przez niego różnych zbiorowości społecznych, rodzin, wspólnot lokalnych, w tym również grup zawodowych, towarzyszy wznoszenie gmachu *kultury*. Można powiedzieć, że współczesne *nauki społeczne* podniosły *kulturę* na piedestał. Ulf Hannerz¹

¹ U. Hanerz, *Cultural Complexity: Studies in the Social Organization of Meaning*, Columbia University Press, New York 1992; Idem, *Cosmopolitans and Locals in World Culture*, Columbia University Press, New York 1992.

stwierdza, iż „kultura jest wszędzie”, Mahmood Mamdani², że „kultura jest sprawą życia i śmierci”, zaś Samuel Huntington³ uważa, że z kulturą „trzeba się liczyć”. Zjawisko kultury, reprezentuje ogół utrwalonego, niematerialnego i materialnego dorobku człowieka.⁴ Jednak dorobek ten oraz życie i zdrowie jego twórcy zawsze wymagał, by potrafić o niego dbać, ochraniać go i bronić przed tymi, którzy pragnęliby nim siłą zawładnąć. *Kultura*, jako „całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości gromadzony, utrwalany i wzbogacany w ciągu jej dziejów (...)”⁵ wpływa decydująco, nierzadko niepostrzeżenie, na takie fakty społeczne i artefakty, które należą do szczególnego, subobszaru kultury, z pomocą których społeczeństwa przeciwdziałają różnym zagrożeniom, od politycznych i militarnych, aż po zagrożenia dla narodowej tożsamości. Subobszar ten, tworzy narodową kulturę bezpieczeństwa. W tym miejscu, autor proponuje zwięzłą definicję fenomenu kultury bezpieczeństwa:

Kultura bezpieczeństwa stanowi ogół materialnych i niematerialnych elementów utrwalonego dorobku człowieka, służących kultywowaniu, odzyskiwaniu (kiedy utracono) i podnoszeniu (gdzie przewidujemy potrzebę) poziomu bezpieczeństwa danego podmiotu. Można rozpatrywać jej trzy wymiary: indywidualny, mający mentalno-duchową naturę, wymiar społeczny i wymiar fizyczny, posiadający materialny charakter.

Już w 1871 r. Edward B. Tylor (1832-1917) utworzył definicję kultury⁶ podając, że tworzą ją wiedza, religia, sztuka, moralność, prawo, obyczaje i inne kompetencje uzyskane przez podmioty jako członków określonego społeczeństwa. Z kolei Alfred L. Kroeber (1876-1960) zaproponował koncepcję, będącą także inspiracją dla filarów kultury bezpieczeństwa. Trzy składowe zjawiska kultury w idei A. L. Kroebera to rzeczywistość materialna, kultura społeczna i kultura etyczna wraz ze związanym z nią systemem wartości, co A. L. Kroeber ukazał w swojej pracy *The Nature of Culture*.⁷

² M. Mamdani, *Beyond Rights Talk and Culture Talk: Comparative Essays on the Politics and Rights and Culture*, Palgrave Macmillan, New York 2000.

³ S. Huntington, *The Clash of Civilizations*, Simon and Schuster, New York, 2007.

⁴ Por. J. Piwowarski, *Trzy filary kultury bezpieczeństwa*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje”, 2015, nr 19, s. 21–33.

⁵ Hasło „Kultura”, *Mała Encyklopedia PWN*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1996, s. 445.

⁶ E. B. Tylor, *Primitive Culture*, Vol. 1, Vol. 2, John Murray, London 1871.

⁷ A. L. Kroeber, *The Nature of Culture*, University of Chicago Press, Chicago 1952; Idem, *Configurations of Culture Growth*, University of California Press, Berkeley 1944.

Do osób, które w Polsce zajmują się *kulturą bezpieczeństwa*, (także w rozumieniu *kultury bezpieczeństwa narodowego*), należą Marian Cieślarczyk⁸, Waldemar Kitler⁹, Jan Czaja¹⁰, Agata Cudowska¹¹, Krzysztof Malinowski¹², Agnieszka Filipek¹³ i inni związani z prądami bliskimi istocie *kultury bezpieczeństwa*, jak filozofia bezpieczeństwa¹⁴, aksjologia bezpieczeństwa¹⁵, antropologia bezpieczeństwa¹⁶, socjologia bezpieczeństwa¹⁷. Warto wymienić w tym miejscu Ryszarda Rosę¹⁸, Janusza Świniarskiego¹⁹, Stanisława Jarmoszko²⁰, Edwarda

⁸ M. Cieślarczyk, *Tożsamość służb reagowania kryzysowego w świetle socjologicznego modelu kultury bezpieczeństwa*, „Acta Universitatis Vratislaviensis”, nr 3096 Socjologia XLV, Wrocław 2009.

⁹ W. Kitler, *Uwarunkowania kulturowe*, [w:] Idem, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011, s.105 i n.; Idem: *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011.

¹⁰ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, [w:] „Państwo i społeczeństwo”, nr.3 (2004), s. 5-25.

¹¹ A. Cudowska, *Poczucie bezpieczeństwa personalnego*, [w:], *Edukacja do bezpieczeństwa w obliczu wyzwań XXI wieku*, R. Rosa (red.), Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2001.

¹² *Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i w Niemczech*, K. Malinowski (red.), Instytut Zachodni, Poznań 2003.

¹³ A. Filipek, *Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa młodzieży akademickiej*, Akademia Podlaska, Siedlce 2008.

¹⁴ *Dialektyka bezpieczeństwa wojny i pokoju*, R. Rosa (red.), Fund. Rozw. Eduk. Europejskiej i Bezpieczeństwa, Warszawa 2003; R. Rosa, *Filozofia i edukacja dla bezpieczeństwa*, WSRP, Siedlce 1998.

¹⁵ K. Wojtyła, *Elementarz etyczny*, KUL, Lublin 1999; M. Sułek, J. Świniarski, *Etyka jako filozofia dobrego działania zawodowego. Podręcznik akademicki*, Bellona, Warszawa 2001; J. Piwowarski, *Police Officer's Ethics*, Eastern European Development Association, Podhajska 2012.

¹⁶ S. Jarmoszko, *U źródeł naukowej tożsamości antropologii bezpieczeństwa*, [w:] M. Cieślarczyk, A. Filipek, A. W. Świdorski, J. Ważniewska, (red.), *Elementy teorii i praktyki interdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2013, s. 53.

¹⁷ J. Maciejewski, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2001.

¹⁸ R. Rosa, *Zarys polskiej filozofii bezpieczeństwa na tle europejskiej myśli polemologicznej i irenologicznej*, Akademia Podlaska, Siedlce 2009.

¹⁹ J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa Prolegomena do zagadnień ogólnych*, Warszawa-Pruszków 1997; J. Świniarski, *Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego próbą kompleksowego ujęcia wyzwań współczesności*, [w:] R. Rosa (red.), *Materiały z konferencji naukowej AON*, Warszawa 1993.

²⁰ S. Jarmoszko, *Nowe wzory kultury bezpieczeństwa a proces deterioracji więzi społecznej*, [w:] E.Rekłaajtis, R. Wiśniewski, J. Zdanowski (red.), *Jedność i różnorodność. Kultura vs kultura*, ASPRA-JR, Warszawa 2010, s. 110 i nast.

Wiszowatego²¹, Jarosława Prońko²², czy Jana Maciejewskiego²³.

FILARY KULTURY BEZPIECZEŃSTWA

Z chwilą, gdy mówi się o (przyszłej) subdyscyplinie *nauk o bezpieczeństwie*, określanej jako *kultura bezpieczeństwa*, to liderem naukowej eksploracji w tej problematyce, jest w kraju nad Wisłą już od dłuższego czasu Marian Cieślarczyk. Nazwał on własną, autorską wersję tej koncepcji *kultura bezpieczeństwa i obronności*²⁴. Holistyczna polska idea, w nieco zbliżony sposób jak *szkoła kopenhaska*²⁵, inna europejska, już w założeniu jej twórców, komplementarna koncepcja badań bezpieczeństwa, stanowi bardzo „pojemną” konstrukcję teoretyczną. Oba mające europejską genezę nurty *badań bezpieczeństwa*, bazując na holistycznym ujęciu badanej za ich pomocą problematyki, stanowią ciekawą nie tylko z naukowego punktu widzenia „przeciwagę” dla supermocarstwowej perspektywy stosowanej w amerykańskich badaniach nad bezpieczeństwem (*security studies*). Ujęcia o geopolitycznej naturze rzadko jednak w realny, nie tylko deklaracyjny sposób dotykają personalnej skali *kultury bezpieczeństwa*.

Polska szkoła *kultury bezpieczeństwa*, poprzez swój holizm, w może nawet nieco odległy sposób, ale w pewnym sensie jest jednak kompatybilna ze *szkołą kopenhaską*, która przypomnijmy, powstała w Copenhagen Peace Research Institute, a którą autor na podstawie definicji *kultury bezpieczeństwa* („...trwały dorobek, służący...”), interpretuje jako *sektorową analizę kultury bezpieczeństwa narodowego*. Szersze uzasadnienie tej interpretacji jest jednak tematem na odrębne opracowanie.

W Polsce, M. Cieślarczyk przedstawił trzy uniwersalne wymiary, które mogą służyć podobnej analizie, jednak prowadzonej według metodologicznego klucza, ustalonego nieco inaczej niż ma to miejsce w porównywanej tu koncepcji

²¹ E. Wiszowaty, *Etyka policji: między prawem, moralnością i skutecznością*, Łośgraf, Warszawa 2011.

²² J. Prońko, *Natura współczesnego bezpieczeństwa*, „Kultura bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje”, nr.9 2012, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego, Apeiron w Krakowie.

²³ J. Maciejewski, *Securitologia – uwagi socjologa. Bezpieczeństwo w kontekście społeczno-kulturowym*, [w:] L. Hofreiter (red.), *Bezpieczeństwo a bezpieczeństwo wada*, Akademia Obronnych Sił im. gen. Stefanika, Liptowski Mikulasz 2009; *Stratifikacja w grupach dyspozycyjnych – socjologiczne azymuty badawcze*, (red.) J. Maciejewski, W. Forysiak, Z. Kuźniar, B. Stasiaczyk, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2012.

²⁴ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Wyd. AP, Siedlce 2010.

²⁵ Nazwa *szkoła kopenhaska* wiąże się z metodologią przyjętą podczas prac naukowych, które były prowadzone w *Kopenhaskim Instytucie Badań nad Pokojem*, założonym w 1985 roku *Copenhagen Peace Research Institute – COPRI*, współcześnie już włączonym (od 2003) w strukturę *Danish Institute for International Studies*.

przedstawionej przez Barry'ego Buzana i jego zespół naukowy.²⁶ Są to kolejno trzy filary – filar mentalny, mający wymiar indywidualny, filar organizacyjno-prawny, który ma charakter społeczny i filar materialny, posiadający charakter fizyczny. Dwa pierwsze filary w koncepcji Cieślarczyka, przystają do stosowanych w *szkole kopenhaskiej* obu wielkości skali *podmiotu bezpieczeństwa*: indywidualnej i społecznej.

Wydaje się, że klucz metodologiczny, jaki zastosował Marian Cieślarczyk, w jakimś stopniu odpowiada arystotelesowskiej trychotomii *prawda-dobro-piękno*, starożytnego pierwowzoru *trzech filarów kultury bezpieczeństwa*, w analogicznej kolejności, do tej jaką stosuje w swej koncepcji lider omawianej subdyscypliny *nauk o bezpieczeństwie*:

1. *Prawda*²⁷ to wartość, która odzwierciedla w egzystencji człowieka *Logos*²⁸, *Absolut*,²⁹ który odciska swoje piętno na ludzkiej mentalności³⁰

²⁶ Barry Buzan (1946), profesor *international security studies*, London School of Economics; 1988-2002 dyrektor naukowego projektu w Copenhagen Peace Research Institute w Kopenhadze; w 1993 profesor wizytujący na Międzynarodowym Uniwersytecie w Japonii, 1997-1998, profesor wizytujący w Szwecji; 1988-1990 przewodniczący British International Studies Association; 2004-2008 redaktor *European Journal of International Relations*; w 1998 roku Barry Buzan był wybrany członkiem British Academy; utworzył z Ole Wæverem i Jaapem de Wilde *teorię sektorów bezpieczeństwa, regionalnych kompleksów bezpieczeństwa i sekurytyzacji*, główne elementy *szkoły kopenhaskiej security studies*; por. B. Buzan, *People, State and Fear, People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post Cold War Era*, ECPR Press 2007.

²⁷ *Prawda obiektywna (prawda materialna)* – np. w języku prawniczym to wiedza, która jest zgodna ze stanem faktycznym, zaś w filozofii realistycznej mamy trójaspektowe ujęcie prawdy: jako właściwości sądu (*prawda logiczna*), jako właściwość rzeczy (*prawda metafizyczna*), jako sama idea rzeczy (*prawda ontyczna*); owa triada pozwala na zrozumienie czym jest *prawda*; por. P. Engel, *Truth (Central Problems of Philosophy)*, McGill-Queens University Press, Montreal 2002.

²⁸ *Logos*, pojęcie wprowadzone do filozofii przez Heraklita z Efezu na określenie rozumu, który odpowiada za porządek istniejący w świecie i jego odwieczne, cykliczne odradzanie się i pozwala na umysłowe ujmowanie świata. Logos nie jest specjalnie ludzką zdolnością, lecz siłą kosmiczną, człowiek ma w niej jedynie udział. Logos jako nieodłączny czynnik świata jest wieczny, najdoskonalszy, boski; podobnie *logosu* – *rozum* pojmowali stoicy, uznając, że przenika on świat i rządzi nim. Prawo przyrody i tak pojętego rozumu było dla nich jednym i tym samym; w chrześcijaństwie – *Syn Boży*.

²⁹ *Absolut* można uznać za filozoficzny odpowiednik pojęcia Boga, w wielu interpretacjach ma reprezentujący najwyższą energię wszechświata, nieosobowy charakter; jako kategoria filozoficzna, *absolut* został wprowadzili Schelling i Hegel, choć doszukiwać się można go też w systemach wcześniejszych, np. w panteizmie Spinozy oraz deizmie oświeceniowym; pewne systemy przypisują *absolutowi* dodatkowe atrybuty – np. u Hegla, *absolut* jest całością istniejących bytów, rzeczy i zjawisk, rozpatrywaną w całej złożoności – rozumności i zmienności, a jego rozwój podlega dynamice praw dialektyki.

³⁰ *Mentalny* (ang., fr. *mental*, łac. *mens, mentis*, „zdolność myślenia”), związany z umysłem, duchowy; por. J. Reykowski, *Zmiany systemowe a mentalność polskiego społeczeństwa*,

i duchowości³¹, która głównie (lecz nie tylko) manifestuje się w skali indywidualnego *podmiotu bezpieczeństwa*. Przypomnieć warto, że pojęcie *mentalności* stanowi ogół poglądów, postaw, sposobów myślenia indywidualnego lub nawet grupowego *podmiotu bezpieczeństwa*. Mają na nią wpływ czynniki społeczne, kulturowe w pewnym stopniu też biologiczne. *Duchowość* natomiast, jest to stosunkowo nowa kategoria naukowa, która jest kojarzona z tzw. *wyższym* wymiarem ludzkiej psychiki lub z działaniem nadnaturalnych sił, nie do końca zbadanych przez naukę ale których oddziaływanie bada się, stosując np. tzw. *experiment ex post facto*. *Duchowość* traktuje w obu przypadkach wymiar duchowy egzystencji jako należący do wyższej sfery świadomości człowieka, począwszy od indywidualnych aż po rozmaite kolektywne podmioty bezpieczeństwa.

2. *Dobro* wypływa z mających społeczną podstawę, emocjonalnych motywacji, racjonalnych przemyśleń i opartych na nich działań³², mających ostoję w moralności wyrażanej przez *Ius Naturale*³³; dodatkowym oparciem dla tych działań są systemy *prawa stanowionego*, zasady dobrej *organizacji*³⁴ i *dobrej roboty*³⁵. W obszarze nauk społecznych, do których jak wiadomo zalicza się *nauki o bezpieczeństwie*, „działanie oznacza ludzkie zachowanie (zewnętrzny lub wewnętrzny czyn, zaniechanie lub znośzenie), jeśli i o ile działający [*podmiot*] (...) wiąże z nim pewien (...) sens”. Tak właśnie definiuje *działanie* Max Weber w swoim dziele *Gospodarka*

[w:] J. Reykowski (red.), *Wartości i postawy Polaków a zmiany systemowe. Szkice z psychologii politycznej*, PAN, Warszawa 1993; J. Koralewicz, M. Ziółkowski, *Mentalność Polaków. Sposoby myślenia o polityce, gospodarce i życiu społecznym 1988–2000*, Scholar, Warszawa 2003.

- 31 Literatura dotycząca problematyki *duchowości* odzwierciedla głównie trzy obszary: refleksji, badań i praktyki, odzwierciedlając poprzez interdyscyplinarne badania holistyczną refleksję nad zjawiskiem *duchowości*; por. *Duchowy rozwój człowieka*, P. Socha (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- 32 *Działanie* w to rodzaj ludzkiego postępowania, z którym *podmiot bezpieczeństwa* będący ich autorem wiąże określony *sens*; to ujęcie wprowadził Max Weber, jest ono jedną z elementarnych kategorii *nauk społecznych*;
- 33 *Ius Naturale*, *Prawo Naturalne* działa niezależnie od człowieka, realizuje się przez jego rozum i wolę; *Prawo Natury* jest przejawem natury ludzkiej, łączy ono człowieka z *Absolutem (Bogiem)*; *Prawo Natury* działa poprzez zdolność człowieka do oceniania i rozróżniania sprawiedliwości od niesprawiedliwości czy dobra od zła i są to oceny, które można uznać za wspólne dla różnych ludzi.
- 34 R. Templar, *The Rules of Management, Expanded Edition: A Definitive Code for Managerial Success (Richard Templar's Rules)*, FT Press Publ., New Jersey, 2011.
- 35 T. Kotarbiński, *Myśli o dobrej robocie*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1962.

i społeczeństwo.³⁶ Rozważania nad *dobrem* rozumianym jako rodzaj perfekcji i bardzo wysokiej użyteczności zapoczątkował już Platon. Uznał on, że każdy przedmiot i każdy byt posiada odpowiednią dla jego istoty najwłaściwszą ideę, a zatem i doskonałą realizację. W odniesieniu do danego przedmiotu *dobro* oznacza wysoki poziom realizacji oczekiwanych jego własności, dlatego też Platon traktował *dobro* jako najwyższą ideę. Z kolei Immanuel Kant wyraził opinię, iż „nigdzie na świecie, ani w ogóle poza jego obrębem, niepodobna sobie pomyśleć żadnej rzeczy, którą bez ograniczenia można by uznać za dobrą, oprócz jedynie dobrej woli.”³⁷ Prawdopodobnie jednak to Sokrates, nauczyciel Platona, jako pierwszy wyróżnił dobra moralne, wynosząc je ponad wszystkie inne znane człowiekowi wartości. *Podmiot działania* powinien potrafić dla nich, by stać się *aktywnym podmiotem bezpieczeństwa*³⁸, poświęcić *wartości niższe* oraz *wartości pozorne*. Sokrates sądził, że tylko to, co naprawdę jest dobrem, jest też pożyteczne. Według niego autentyczne dobro to *cnota*, gdyż jest ona tożsama z *wiedzą*, która przynosi człowiekowi pożytek i szczęście. Rozważań o *czynieniu dobra* (komuś), mają swój sens tylko w wymiarze społecznym, czyli tam, gdzie można tego rodzaju czyny adresować do innych *podmiotów*.

3. *Piękno*, które każdemu *podmiotowi* można ukazać przez estetykę i użyteczność, którą zawarto w prozaicznym, ale niezbędnym dla ludzi tworzywem, jakim jest *materia* ukształtowana celowo w sposób wypływający z mentalności człowieka i rozumnej organizacji tych działań, które kształtują materię. Artefakty, jako elementy należące do fizycznego filaru kultury bezpieczeństwa służą pragmatycznemu aspektowi działań człowieka.³⁹ Dodać należy za Markiem Cassonem, iż ekonomia (zatem i bezpieczeństwo materialne) coraz częściej się liczy z wpływem zjawiska

³⁶ M. Weber, *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 6.

³⁷ I. Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1984, s. 11.

³⁸ *Aktywny podmiot bezpieczeństwa*, stanowi przeciwieństwo biernego albo potencjalnego *podmiotu bezpieczeństwa*; jest to własna koncepcja autora, w przygotowaniu opracowanie dotyczące tej kategorii.

³⁹ *Pragmatyzm* – to postawa oparta na systemie filozoficznym, który bazuje na realistycznej ocenie dotyczącej tzw. „twardej rzeczywistości” i preferowaniu *działań*, które w ramach tak pojmowanej rzeczywistości, cechuje możliwie jak najwyższa skuteczność. Za współtwórcę tego kierunku filozofii uznawany jest Charles S. Pierce (1839–1914) filozof, matematyk, geodeta, psycholog i statystyk Drugim „ojcem” pragmatyzmu był Wiliam James (1842–1910) prekursor fenomenologii, autor *Pragmatism: A New Name for Some Old Ways of Thinking*,; Por. W. James, *Pragmatism: A New Name for Some Old Ways of Thinking*, Barnes & Noble, New York 2003.

kultury. Jeszcze kilka lat wstecz ekonomista-teoretyk twierdziłby, że kultura nie ma żadnego znaczenia dla efektów gospodarczych. Dziś ten sam teoretyk przyzna, że *kultura* ma określone znaczenie dla gospodarki, choć być może jest do kultury nastawiony sceptycznie⁴⁰. W krajach takich jak Japonia, Korea Południowa, Singapur czy Chiny, niewątpliwie jedną z podstaw oszałamiającego tempa rozwoju sektorów *kultury bezpieczeństwa* – technogennego oraz ekonomicznego, jest tło społeczno-kulturowe związane z fuzją neokonfucjanizmu i myśli zachodniej, jak zauważył to Michał Specjalski⁴¹.

Henryk Kiereś objaśnił wspomnianą wyżej trychotomię *prawda-dobropiękno*, dzieląc się z nami swymi rozważaniami na temat: „od kiedy datuje się rzeczywisty początek *kultury*, jakie odkrycie poznawcze zagwarantowało rozpoznanie jej istoty i struktury?” – H. Kiereś tak odpowiada na tę kwestię: „odkrycie to wiąże się z Arystotelesem i (...) wyróżnieniem trzech porządków rozumnego życia człowieka, a mianowicie porządku *theoria*, czyli poznania naukowo-kontemplacyjnego i jego kryterium *prawdy*, porządku *praxis* (...) i jego miary – *dobra* i wreszcie porządku *poiesis-techne*, czyli wytwórczości i jej żywiołu – *piękna*”⁴².

Podobną interpretację znajdziemy w poglądach Arystotelesa na sztukę, w której n.p. ważna dla trwania, przetrwania i swobodnego rozwoju *podmiotu bezpieczeństwa* dziedzina to sztuka wojowania. Sztuka walki jest istotnym elementem *kultury bezpieczeństwa*, tak w skali personalnej, jak i w skali społecznej. Tradycja Zachodu „wyróżnia trzy integralnie powiązane porządki życia ludzkiego, te zaś posłużyły nam jako kryteria podziału sztuk na sztuki zabezpieczające egzystencję, dyscyplinujące myślenie i działanie oraz aktualizujące ducha ludzkiego”⁴³. Każda holistycznie interpretowana i stosowana sztuka wpływa ze źródła, jakim jest dla niej odtwarzana z pokolenia na pokolenie i budowana dalej *kultura narodowa*, zawierająca wszystkie trzy powyższe aspekty. Jeśli ma wnosić do działania człowieka skuteczność kreatywność (*rozwój*) i bezpieczeństwo, to taka też być musi w swych wszystkich aspektach *sztuka walki obronnej*, zarówno w personalnej, jak i w społecznej skali *kultury bezpieczeństwa*. Dodajmy, iż nie powinna być ona utożsamiana tylko z militarnym wymiarem walki. Georges

⁴⁰ M. Casson, *Cultural determinants of economic performance*, [w:] „Journal of Comparative Economics”, no.17, (1993), s. 418; por. Idem: *Economics of Business Culture: Game Theory, Transaction Costs and Economic*, Oxford University Press, Oxford 1991.

⁴¹ M. Specjalski, *Administracja w Japonii – fuzja konfucjanizmu z zachodnią biurokracją*, <http://www.polska-azja.pl/2010/02/26/administracja-w-japonii-fuzja-konfucjanizmu-z-zachodnia-biurokracja/> (18.03.2015).

⁴² H. Kiereś, *Człowiek i sztuka*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2006, s. 21 – 22.

⁴³ Ibidem, s. 107.

Gurvitch (1894-1965), zwrócił uwagę, że postawy *indywidualnego podmiotu działania* przenika moralne doświadczenie, wynikające z walki „z wszelkimi trudnościami sprzeciwiającymi się wysiłkowi ludzkiemu, kolektywnemu i indywidualnemu, o ile są pozytywną manifestacją godną bezinteresownej aprobaty”⁴⁴. Bezpieczeństwo jest procesem walki podmiotu o istotne dla niego wartości, zwłaszcza te, które wiążą się z potrzebami wyższymi, typowymi tylko dla gatunku ludzkiego. „Dla zachowania przy tym impetu (dynamiki) naszego samodoskonalenia, pamiętajmy o słynnym motto stoików – *vivere militare est*. Życie (mimo dążenia do konsensusu) jest walką”⁴⁵.

AUTONOMICZNA OBRONNOŚĆ PODMIOTU BEZPIECZEŃSTWA

Autor ma tutaj na myśli zjawisko określane jako *obronność*, w kontekście opisu i analizy *polskiej szkoły kultury bezpieczeństwa*. Istotna na początek będzie tu refleksja lidera tej *koncepcji*. M. Cieślarczyk dostrzega obecną karierę terminu *bezpieczeństwo*. Widzi też bezpośrednie relacje łączące z sobą *bezpieczeństwo* i *obronność*. Chodzi o *obronność*, którą badacz ten traktuje szeroko, wychodząc poza ograniczenie się do wymiaru militarnego, wyrażają jednocześnie zdziwienie, że *obronności* nie towarzyszy na tyle wysokie zainteresowanie, by było równe temu, którym dziś obdarza się kategorię *bezpieczeństwa*. Jak pisze, niewyjaśnione przyczyny powodują, że oba wymienione terminy, *bezpieczeństwo* oraz *obronność*, „zdają się żyć swoim odrębnym życiem.”⁴⁶ Może to efekt rutyny, która od stuleci sprowadza *obronność* do problematyki militarnej i zagadnień z zakresu obrony cywilnej. Cieślarczyk uważa, że takie myślenie o *obronności* jest za wąskie w stosunku do obecnych potrzeb *narodów* i ich *państw*.

Szerokie myślenie o *bezpieczeństwie* i *obronności* może uruchamiać w pełnym zakresie skali oddziaływania potrzebny potencjał społeczny. Tak właśnie uczynił Barry Buzan wraz ze swoim zespołem naukowym pracującym nad przełomową dla *security studies* kopenhaską koncepcją *sektorów (kultury) bezpieczeństwa*, dzięki której między innymi na nowo dostrzeżono personalną i społeczną skalę *badania bezpieczeństwa*. Z podobnych założeń wyszedł Marian

⁴⁴ J. Mariański, *Socjologia moralności*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 31; G. Gurvitch, *Morale theorique et science des moeurs. Leurs possibilites, leurs conditions*, Paris 1961; Idem, *Problemes de lasocjologie de la vie morale*, „Traite de sociologie”, T. 2, Paris 1960, s. 145.

⁴⁵ J. Piwowarski, *Etyka funkcjonariusza policji. Źródła, motywacje, realizacja*, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2012, s. 149.

⁴⁶ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2011, str. 11; Por. Idem, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Uniwersytet Przyrodniczo – Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2009, s. 7.

Cieślarczyk, uważając, że środkiem pozwalającym uniknąć niekorzystnego dla *funkcji nauki* rozwarstwienia dipola *bezpieczeństwo-obronność*, jest holistyczny element integrujący ów dipol w całość. Elementem tym, będącym dobrym narzędziem badawczym, jest właśnie *kultura bezpieczeństwa*⁴⁷, która w Polsce wzrastała w otoczeniu siostrzanych koncepcji, jakie autor artykułu razem z własną ich interpretacją przedstawi poniżej.

FILOZOFIA BEZPIECZEŃSTWA A KULTURA BEZPIECZEŃSTWA - IDEE RYSZARDA ROSY ORAZ JANUSZ ŚWINIARSKIEGO

Janusz Świniarski, badając problemy *bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego*, definiuje *bezpieczeństwo*, przybliżając je do definicji *kultury bezpieczeństwa*, jednocześnie przypomina, że służy ono *bezpieczeństwu kultury*. Chodzi tu o odwołanie się w pracach, *Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego* i *O naturze bezpieczeństwa*, do słów „ogół utrwalonych materialnych i pozamaterialnych elementów...”⁴⁸.

Ponadto, dla tego badacza „*bezpieczeństwo* jest formą istnienia danego stanu rzeczy osiąganą przez eliminowanie, unikanie oraz przeciwstawianie się zagrożeniom, w celu prolongaty tego istnienia”⁴⁹. *Bezpieczeństwo* ukazane jest u J. Świniarskiego, jako instrumentalna *wartość*, niezbędna dla budowania innych wartości, dla zapewnienia swobody rozwoju danego *podmiotu* od mogących mu przeszkodzić zagrożeń. Bezpieczna „prolongata istnienia”, na którą wskazuje J. Świniarski, pozwala dzięki utrzymaniu dotychczasowego stanu na utrwalanie plonów rozwoju człowieka i budowanie *kultury bezpieczeństwa narodowego*.

Dorobek *narodowej kultury* ukazany w definicji Świniarskiego, powinien być kultywowany w rytach narodowych, chroniony przed bezkrytycznym globalizmem, szyderstwem i innymi destrukcyjnymi dla *narodowej kultury bezpieczeństwa* działaniami. Należy w opinii autora ten dorobek nie tylko utrzymywać, ale także i propagować w *świadomości narodowej* za pomocą systemu edukacji. Wszystkie te zabiegi mają pozwolić na utrzymanie silnej *mentalnie* pozycji *narodu*, progresji rozwoju wspólnych celów *społeczeństwa* i jego *państwa*.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa. Prolegomena do zagadnień ogólnych*, ULMAK, Warszawa-Pruszków 1997, s. 217; zob. R. Rosa, *Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1993.

⁴⁹ J. Świniarski, *Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego próbą kompleksowego ujęcia wyzwań współczesności*, [w:] R. Rosa (red.), *Materiały z konferencji naukowej AON*, Warszawa 1993.

Według Ryszarda Rosy *filozofia bezpieczeństwa* obejmuje cztery poniższe sfery:⁵⁰

1. *Sfera poznawcza*, to sfera, która dotyczy wiedzy o świecie, istocie *bezpieczeństwa* personalnego i strukturalnego, wraz z polemologią i irenologią, której polski nurt reprezentuje między innymi Ryszard Rosa⁵¹;
2. *Sfera metodologii nauk*, łączy się z odniesieniami do metod, które mają zastosowanie w *naukach o bezpieczeństwie* i ukazuje związki *filozofii bezpieczeństwa* i *kultury bezpieczeństwa narodowego* z różnymi dyscyplinami należącymi do obszarów *nauk społecznych* i *nauk przyrodniczych*;
3. *Sfera aksjologiczna*, odnosi się do *systemu wartości* i emocjonalnych aspektów współzależności między osobami, zbiorowościami ludzi, *społeczeństwami (narodami)* oraz *państwami*, przy założeniu podstawy, jaką jest podejście personalistyczne, pozwalające zawsze dostrzegać osobę ludzką i jej potrzebę bezpiecznego rozwoju;
4. *Sfera prakseologiczna*, odnosząca się do skuteczności praktycznych metod, służących ochronie i rozwojowi *kultury bezpieczeństwa*, gdzie nie tracąc z oczu osoby ludzkiej, centralne znaczenie ma *kultura bezpieczeństwa narodowego*.

Jak zauważył M. Cieślarczyk filozofia, jako matka nauk powoduje,⁵² że pod koniec XX i na początku XXI wieku, naukowe zainteresowanie problematyką *bezpieczeństwa* wciąż rośnie zarówno w aspekcie podmiotowym jak też i przedmiotowym, co przenosi się na inne dyscypliny naukowe. To zaś zbliża *podmiot bezpieczeństwa* jakim jest *państwo narodowe*, ku zasobom *kultury bezpieczeństwa narodowego*, będącej obiektem analiz militarnych⁵³, politycznych⁵⁴,

⁵⁰ *Edukacja dla bezpieczeństwa w jednoczącej się Europie*, R. Rosa (red.), Siedlce-Chlewiska 1998, s. 16–17.

⁵¹ R. Rosa, *Zarys polskiej filozofii bezpieczeństwa na tle europejskiej myśli polemologicznej i irenologicznej*, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2009.

⁵² M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2011, s. 16 i n.

⁵³ S. Koziej, *Formułowanie i wyrażanie potrzeb obronnych*, „Rzeczpospolita” 4.01.1996; R. Wróblewski, *Operacje reagowania kryzysowego*, Warszawa 2002; R. Jakubczak, B. E. Bronisława, *Ewolucja funkcji sił zbrojnych w środowisku międzynarodowym*, [w:] M. Cieślarczyk, A. Dębska (red.), *Wojsko wobec wyzwań współczesnego świata*, Warszawa 2003; M. Huzarski, *Polemologiczne aspekty badań bezpieczeństwa narodowego*, [w:] P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda (red.), *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, t. 3, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2012.

⁵⁴ R. Kuźniar, *Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna*, <http://www.gdnet.pl/warecka/sprawy/Kuźniar> (data dostępu 16.10.2013); R. Stańczyk, op. cit.; R. Zięba, op. cit.; K. Łastawski, *Europejski system bezpieczeństwa a rola armii w państwach postkomunistycznych*, Warszawa 1991; *Problemy badań nad konfliktami i pokojem*, W. Kosteczki (red.),

społeczno-kulturowych („społecznościowych”)⁵⁵, ekologiczno-zdrowotnych⁵⁶, ekonomiczno-gospodarczych⁵⁷, cybernetycznych⁵⁸, surowcowych, energetycznych⁵⁹ oraz pedagogicznych⁶⁰. Zapoczątkowane przez filozofów „holistyczne domknięcie” listy podstaw *kultury bezpieczeństwa narodowego* byłoby niemożliwe bez uwzględnienia koncepcji pedagogiki, decydujących poprzez wychowanie o przyszłym kształcie *kultury bezpieczeństwa narodowego* w każdym państwie, zaś w Polsce należy uwzględnić koncepcję *wychowania dla kultury pokoju bezpieczeństwa*.

Warszawa 1990; A. Ciupiński, *Wczesne ostrzeżenie i zapobieganie konfliktom zbrojnym w strategii Sojuszu Północnoatlantyckiego*, Warszawa 2002; W. Śmiałek, *Zapobieganie i likwidacja skutków katastrof i klęsk żywiołowych w polskiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa*, [w:] M. Lisiecki (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*, Warszawa 2008.

- ⁵⁵ G. Michałowska, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w.*, Warszawa 1997; J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2003.
- ⁵⁶ *Międzynarodowe bezpieczeństwo ekologiczne*, J. Pietraś, M. Pietraś (red.), Lublin 1991; M. Krauze, *Zagrożenia ekologiczne RP na tle problemów ekologicznych współczesnego świata*, [w:] Idem, *System bezpieczeństwa Polski*, Warszawa 1993; S. Śladkowski, *Wojsko i środowisko*, Warszawa 1996.
- ⁵⁷ E. Haliżak, *Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego*, [w:] D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w.*, Warszawa 1997; *Przemiany społeczno-ekonomiczne a przedsiębiorczość i innowacyjność przedsiębiorstw w warunkach „nowej gospodarki”*, Z. Stachowiak (red.), Siedlce 2008; J. Płaczek, P. Górski, *Bezpieczeństwo państwa a zasoby obronne*, [w:] R. Synowski (red.), *Zarządzanie zasobami osobowymi na rzecz bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2007; C. T. Szyjko, *Gospodarcze podstawy bezpieczeństwa państwa a kultura zarządzania zasobami ludzkimi w kryzysie*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, [w:] „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach”, nr. 89 (16/2011), s.147-162.
- ⁵⁸ Por. J. Depo, J. Piwowarski, *Bezpieczeństwo informacyjne. Część Pierwsza i Część Druga*, Kraków 2012.
- ⁵⁹ P. Sienkiewicz, D. Nowak, *Bezpieczeństwo energetyczne państwa*, Akademia Obrony Narodowej, Zeszyty Naukowe AON nr 4(57) 2004; S. Kozłowski, *Gospodarka a środowisko przyrodnicze*, PWN, Warszawa 1991.
- ⁶⁰ A. Cudowska, *Bezpieczeństwo w planie rozwoju psychospołecznego jednostki*, [w:] *Edukacja do bezpieczeństwa w obliczu wyzwań XXI wieku*, R. Rosa (red.), cz. I, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2001, s. 27-41.

KONCEPCJA AGATY CUDOWSKIEJ – KULTURA BEZPIECZEŃSTWA I POKOJU

Zajmująca się naukowo problematyką pedagogiki Agata Cudowska, wysunęła ideę, którą nazwała *kulturą bezpieczeństwa i pokoju*. Model ten składa się z kilku komplementarnych względem siebie, sfer:⁶¹

1. **Sfera historyczno-epistemologiczna** determinantów bezpieczeństwa i pokoju;
2. **Sfera ontologicznej refleksji** nad poczuciem bezpieczeństwa personalnego;
3. **Sfera zasad prawnych** warunkujących bezpieczeństwo i prawa człowieka;
4. **Sfera aksjologii:** tworząca intersubiektywne (zewnętrzne)⁶² oraz intrasubiektywne (wewnętrzne) czynniki bezpieczeństwa;
5. **Sfera doświadczenia spotkania i dialog,** konstytutywny dla budowy kultury bezpieczeństwa i pokoju;
6. **Sfera realizacji procesu edukacyjnego,** buduje *kulturę bezpieczeństwa i pokoju*, służy też internalizacji wartości afirmowanych w tej kulturze.

Koncepcja Cudowskiej zmierza do tego, by zrealizować „potrzebę i konieczność szerokiego, *holistycznego* i *procesualnego* podejścia”⁶³ do badań w zakresie problematyki *kultury bezpieczeństwa*, tym samym zbliżając się do koncepcji Cieślarczyka, której teoretyczny horyzont jest jednak zakreślony znacznie szerzej. Omawiana koncepcja powiązana jest z badaniami prowadzonymi przez jej autorkę, skoncentrowanymi na tematyce twórczej orientacji życiowej jednostki ludzkiej⁶⁴. Orientacja ta traktowana jest jako część *kultury bezpieczeństwa*, wraz z przywołaniem przez A. Cudowską ważnego składnika *kultury bezpieczeństwa personalnego* – antroposfery, kształtowanej tak, by można było uznać ją za sprzyjającą rozwojowi *homo creator*. Analiza *kultury bezpieczeństwa i pokoju*, nie pozwala na pominięcie roli jaką ogrywa wychowanie w budowaniu mocy *indywidualnych podmiotów bezpieczeństwa* i ich sumarycznego potencjału, ukazującego poziom *kultury bezpieczeństwa narodowego* w całym społeczeństwie jako czynnik składowy mocy jego państwa.

⁶¹ A. Cudowska, *Kształtowanie orientacji życiowych w procesie edukacji*, Wyd. Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2004.

⁶² *Intersubiektywność* – jedno z podstawowych pojęć, jakimi posługują się dziś *nauki społeczne*, to przestrzeń relacji międzyludzkich, między-podmiotowych, zakładana też w teoriach humanistyki czy w prawodawstwie.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ A. Cudowska, *Kształtowanie twórczych orientacji życiowych w procesie edukacji*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2004.

WYCHOWANIE DLA BEZPIECZEŃSTWA

Patrząc z prakseologicznego punktu widzenia na implementację *kultury bezpieczeństwa narodowego*, należy podkreślić, iż rozwój każdego obywatela – indywidualnego nośnika *kultury bezpieczeństwa narodowego* i rozwój całości kształtu *kbn*, determinowany jest warunkami funkcjonowania indywidualnych *podmiotów bezpieczeństwa* w dobrze zorganizowanym *państwie narodowym*. Decyduje tu proces wychowawczo-edukacyjny właściwie przygotowany oraz starannie prowadzony.

Dostrzeganie przez przywódców *państwa*, elity polityczne i awangardę intelektualną oraz przez ogół społeczeństwa istnienia potrzeby zasilania *narodowej kultury bezpieczeństwa* poprzez rzetelne prowadzenie „zarówno intencjonalnie zorganizowanej i polegającej na autokreacji w ciągu całego życia”⁶⁵ działalności wychowawczej, daje możliwość satysfakcjonującego rozwoju *kbn*. Znajdowanie inspiracji w filozoficznych i wychowawczych systemach, winno stać na gruncie jasno identyfikowanej własnej tożsamości w celu uniknięcia anonii⁶⁶, tworzącej wewnętrzne zagrożenia dla systemu wartości jaki tworzy *kultura bezpieczeństwa narodowego*. Zagrożenia te powstają na skutek utraty zdolności do narodowej orientacji aksjonormatywnej. Należy przeciwdziałać takim zagrożeniom. Pomocne będą tutaj nawyki i system wartości kształtowany w procesie intelektualnego i moralnego dojrzewania, zwłaszcza na wstępnych etapach społecznego rozwoju *indywidualnego podmiotu bezpieczeństwa*. Są to etapy wychowania na łonie rodziny i w szkole, wsparte starannym wykształceniem ogólnym⁶⁷.

⁶⁵ S. Kamiński, *Jak filozofować? Studia z metodologii filozofii klasycznej*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1992, s. 289.

⁶⁶ *Anomia* (gr. *a* – „bez”, *nomos* – „prawo”) – pojęcie wprowadzone do socjologii przez Emila Durkheima (1858–1917). Oznacza ono pewnego rodzaju stan niepewności w systemie aksjonormatywnym spowodowany jego transformacją; *społeczeństwo* w stanie anomii nie może tworzyć spójnego systemu norm i wartości, który stanowiłby dla jednostek klarowne wytyczne działań; jednostka ludzka w takim społeczeństwie odczuwa niepewność i zagubienie; w ujęciu Roberta K. Mertona, anomia odnosi się do działań społecznych, oznacza sytuację, w której *podmioty* nie mają możliwości zrealizowania celów, bądź uzyskania społecznie uznawanych wartości, za pomocą społecznie akceptowanych środków, czyli zgodnie z przyjmowanymi w społeczeństwie normami; anomia dotyczy często całych *zbiorowości ludzkich* i może prowadzić do pojawiania się w narodzie zachowań, takich jak bunt czy tzw. wycofanie; Por. P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2003, s. 275–276, 285.

⁶⁷ Zob. C. Tatarczuk, *Uytuowanie środowisk akademickich prowadzących badania nad bezpieczeństwem narodowym a możliwości ich integracji*, [w:] P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda (red.), *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, t. 3, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2012.

Dodatkowym korzystnym czynnikiem, jest tutaj fakt, iż dzieci również „wychowują” dorosłych. Mirosława Matuszewska przeprowadziła badania, które wykazały, że dziecko bardzo pozytywnie wpływa na rozwój procesów społecznych i poznawczych u dorosłego człowieka⁶⁸. Dziecko również jest *aktorem społecznym*, który skłania swe otoczenie do zmiany stosunku do drugiego człowieka, między innymi dlatego, że pilnie zwraca ono uwagę na to, w jaki sposób dorośli komunikują się ze sobą. Na przykład, czy mówią prawdę albo czy w stosunku do różnych osób zachowują się niejednakowo.

Związane z *socjologią moralności*, filozoficzne i pedagogiczne, podejście do problematyki *narodowej kultury bezpieczeństwa*, ewidentnie korespondujące z koncepcjami Cudowskiej, wymaga skierowania uwagi na niezwykle istotną kategorię jaką jest *sens życia*. Autorka pedagogicznego nurtu *kultury bezpieczeństwa* twierdzi, iż „ważnym elementem konstruującym [jej] treść jest koincydencja uzupełniających się par przeciwieństw: trwania i zmiany transgresji i transcendencji, uwalniania się *od* oraz ewoluowania *do*. (...) Proces twórczego ustosunkowania się [indywidualnych i zbiorowych *podmiotów bezpieczeństwa*] do życia ma charakter dynamiczny o przemiennych okresach wyciszenia i kryzysu, traktowanych jak dwa bieguny rozwojowego kontinuum”⁶⁹.

POSZUKIWANIE SENSU ŻYCIA JAKO ELEMENT PODNOSZENIA KULTURY BEZPIECZEŃSTWA. KONCEPCJE TYBURSKIEGO, TULIBACKIEGO I ŚWINIARSKIEGO

Według Włodzimierza Tyburskiego, który bazuje na badaniach Tadeusza Czeżowskiego (1889–1981)⁷⁰, istnieje potrzeba, by analizę dotyczącą problemów *bezpieczeństwa* prowadzić w powiązaniu z aksjologiczną perspektywą procesu rozwoju *podmiotu bezpieczeństwa*. Efektem tego zabiegu jest wyodrębnienie warstw w kategorii *sensu życia* człowieka. Tyburski wyodrębnia tu cztery składowe pojmowania *sensu życia* decydującego o byciu *aktywnym podmiotem bezpieczeństwa*:

1. Wewnętrzny sens życia;
2. Społeczny sens życia;

⁶⁸ M. Matuszewska, *Funkcjonowanie w rolach rodzicielskich jako źródło rozwoju młodych dorosłych*, [w:] B. Harwas-Napierała (red.), *Rodzina a rozwój człowieka dorosłego*, Wydawnictwo Naukowe UAM Poznań, (2003).

⁶⁹ A. Cudowska, *Poczucie bezpieczeństwa personalnego*, [w:] R. Rosa (red.), *Bezpieczeństwo...*, s. 55.

⁷⁰ T. Czeżowski, *Trzy postawy wobec świata*, [w:] T. Czeżowski, *Pisma z etyki i teorii wartości*, red. P. Smoczyński, Ossolineum, Wrocław 1989.

3. Filozoficzny sens życia; zapewne dla wielu osób równoznaczny z soteriologicznym podejściem do pogłębionego osobistą refleksją sensu egzystencji człowieka.
4. Holistyczny sens życia: Czeżowski posługiwał się tutaj również czwartym pojęciem, rozumianym jako *holistyczny sens życia*, złożony z wszystkich trzech wyżej podanych perspektyw badawczych.

Poglądy Czeżowskiego i Tyburskiego, znakomicie korespondują z przedkantowskim ujęciem filozoficznym, będącym praformą *kultury bezpieczeństwa narodowego*, a chodzi tu o mające holistyczny charakter studia nad tak zwaną „całością bytu”. Marian Cieślarczyk nadmienił, iż, Witold Tulibacki wskazał, że „zarówno wartości jak i emocje uwzględniają personalny i strukturalny model *kultury bezpieczeństwa*, które wraz z innymi elementami uwzględnia się w *holistycznym modelu kultury bezpieczeństwa*”⁷¹. W niezwykle dojrzałym obrazie *filozofii bezpieczeństwa*, jaki przekazuje w swojej naukowej twórczości Janusz Świniarski mówi, że *bezpieczeństwo* to rodzaj *dobra naturalnego*⁷², będące atrybutem, wręcz stanowi ono formę bytu⁷³. W poszukiwaniu *filarów kultury bezpieczeństwa* Świniarski sprowadza je do triady *wolność-prawo-dobrobyt* oraz – alternatywnie – do czwórki czynników trwałości i zmiany *rzeczywistości społecznej: stabilizacja-stymulacja-instytucjonalizacja-dynamizacja*. Elementy te, zdaniem J. Świniarskiego i M. Cieślarczyka, mają swoje podłoże epistemologiczno-metodologiczne i nie można ich uznać za przypadkowe. Wymienione powyżej czynniki, odgrywają istotną rolę w analizach i syntezach, oraz w uruchamianiu przez badacza *bezpieczeństwa* abstrahowania i uzasadniania⁷⁴. Janusz Świniarski, badając *naturę kultury bezpieczeństwa* dochodzi do momentu, w którym stwierdza, iż ma ona pluralistyczną *naturę*. Odnajdywanie, analizowanie i synteza *filarów kultury bezpieczeństwa* w różnych formach istnienia, jest procesem poznawczym, który wyrażany jest według J. Świniarskiego, mającą procesualny charakter prawdą, pozwalającą zbliżyć się do wiedzy pewnej i prawdziwej.

Dotychczasowy stan badań i dzisiejszy punkt widzenia, w jakim usytuowany jest proces wspomniany przez J. Świniarskiego, problematyki (*kultury*) *bezpieczeństwa (narodowego)*, skłania do przyjmowania założenia, poprzez zastosowanie analogii *struktur* i *natury* różnych form istnienia, że *natura* oraz

⁷¹ M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa...*, s. 21.

⁷² J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa*, ULMAK, Warszawa-Pruszków 1997, s. 55–131.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ J. Świniarski, *Filozoficzne ujęcie możliwości uczynienia świata bezpiecznym*, [w:] A. Cudowska, J. Kunikowski, *Czynić świat bardziej bezpiecznym*, t. 1, wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2007, s. 200.

struktura (kultury) bezpieczeństwa ma z założenia istotę pluralistyczną⁷⁵. J. Świniarski zwraca też uwagę na potrzebę występowania jednoczesnej obecności w (*kulturze*) *bezpieczeństwa* prakseologicznego i etycznego czynnika, do istnienia między nimi równowagi⁷⁶, oraz otwartości ontologicznej i epistemologicznej⁷⁷. Jak zauważa Marian Cieślarczyk – „ten ostatni postulat kieruje uwagę w stronę *kultury (...)*”.⁷⁸

KULTUROWE ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA W BADANIACH JANA CZAJA

Według Jana Czaja⁷⁹, *kulturę* można analizować w wymiarach materialnym, społecznym oraz duchowym, co współgra z ujęciami Alfreda Kroebera i Mariana Cieślarczyka. J. Czaja zauważa, że typologia ta posiada względną trwałość, zatem w badaniach nad *kulturą* w Polsce i na świecie jest wciąż obecna. J. Czaja przypomina, że w Polsce, w okresie międzywojnia ten sam podział sfer kultury stosował Kazimierz Moszyński (1887–1959)⁸⁰, który uznał za wiodące kryterium rodzaj potrzeb, a składniki formalne i system traktował jako mniej ważne⁸¹. J. Czaja przypomina, że pojęcie *kultury materialnej* obejmuje dziedziny dotyczące na przykład zdobywania i przechowywania żywności, przygotowania pokarmu, obróbki surowców, dbałości o bezpieczeństwo i higienę oraz transport i komunikację. Na *kulturę duchową* składają się wiedza, życie religijne, sztuka i literatura. *Kulturę społeczną* tworzą np. ustrój rodziny i państwa, moralność, prawo, ustrój gospodarczy, obyczaje oraz wychowanie.

Jak pokazuje J. Czaja, zupełnie podobnie kwestie te interpretował Bogdan Nawroczyński, rozdzielając obszar kultury na trzy piętra – materialne, społeczne, duchowe, które tworzyły hierarchiczną piramidę. Najniższe piętro reprezentuje *kulturę materialną*, wyższe *kulturę społeczną*, na szczycie tej kulturowej stratyfikacji – *kulturę duchową*. J. Czaja zauważa, iż nierzadko poddaje się krytyce ten podział kultury na dziedziny materialną, społeczną i duchową – zarówno ze względu na pewną ogólnikowość tego podziału, jak i jego sztuczność z powodu

⁷⁵ J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa...*, s. 213.

⁷⁶ J. Świniarski, *Filozoficzne ujęcie możliwości...*, s. 208–209.

⁷⁷ J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa...*, s. 217.

⁷⁸ M. Cieślarczyk, op. cit., s. 21.

⁷⁹ J. Czaja, *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013; Idem, *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2003.

⁸⁰ K. Moszczyński, *Kultura ludowa Słowian* – jest monumentalną pracą naukową, które w dekadzie 1929-1939 było wydawane w Krakowie; było to pierwsze w Europie syntetyczne opracowanie dotyczące kultury wielkiej grupy społecznej i etnicznej; dzieło składa się z dwóch tomów; pierwszy to *Kultura materialna*, zaś drugi (cz.1 i cz.2) – *Kultura duchowa*.

⁸¹ Zob. M. Golka, *Kultura jako system*, Ośrodek Wydawnictw Naukowych, Poznań 1992, s. 95.

wzajemnego przenikania się w zjawiskach kulturowych tych wymiarów, jednak podkreśla, jako główną zaletę tej typologii, jej przejrzystość oraz fakt odzwierciedlenia najbardziej charakterystycznych cech kultury. Dochodzi tu przydatność dla identyfikacji zagrożeń *tożsamości kulturowej społeczeństw* oraz *bezpieczeństwa kulturowego*.

Jak wyjaśnia J. Czaja, *kulturę duchową* często rozumie się jako kulturę znaczeń. Ten jej zakres nazywa się *kulturą semiotyczną*. Duchowa sfera *kultury* to wartości, znaczenia i symbole do których zaliczamy język, sztukę, wiedzę, moralność, religię i idee. Sferę duchową *kultury* traktuje się jako najwyższe twórcze osiągnięcie ludzkości, naukowo identyfikowane jako kategoria z obszaru *nauk społecznych*. W tym sensie *kultura duchowa* to należący do ludzkiej *zbiorowości społecznej* zespół umiejętności – intelektualne dzieło *narodu* tworzącego kolektywny *podmiot*. J. Czaja zwraca uwagę, że w *rzeczywistości społecznej* napotykamy też dobra (wytwory) ze sfery materialnej *kultury* (część z nich to *III-ci filar kbn.*), np. antyki, zbiory z różnych dziedzin sztuki, cenne obrazy, rękopisy, starodruki, pałace, zamki, inne wyjątkowe budowle itp. *Dobra kultury* podlegają międzynarodowej ochronie prawnej. Pojęcie to zdefiniowano w Konwencji haskiej o ochronie *dóbr kultury* w razie konfliktu zbrojnego (1954 r.). Polska ustawa o ochronie dóbr kultury z 15 lutego 1962 r. w art. 2 stanowi, iż *dobro kultury* to „(...) każdy przedmiot ruchomy lub nieruchomy, dawny lub współczesny, mający znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego ze względu na jego wartość historyczną, naukową lub artystyczną”⁸². Akty prawne wprowadzają pojęcie *dziedzictwo kulturalne*, kluczowe dla *dóbr kultury* (w innych aktach prawnych występuje określenie *dziedzictwo narodowe*). Pojęcie *dziedzictwa narodowego* jest związane z jednej strony ze szczególnie cennymi dla narodu *dobrami kultury*, jak i przekazywaniem następnym pokoleniom tradycyjnych *narodowych wartości*.

ZAKOŃCZENIE

Jan Czaja zwraca uwagę iż konieczne jest, by dostrzec istotną różnicę, jaką stanowi fakt, że **definicja kultury materialnej nie jest identyczna z definicją materialnych dóbr kultury**. Jak zostało to ujęte w *Encyklopedii PWN*, „*kultura materialna* to ogół dóbr materialnych oraz środków i umiejętności produkcyjno-technicznych społeczeństwa w danym okresie historycznym”⁸³. Stałym elementem *kultury*, są utrwalone elementy dorobku ludzkiego niezbędne

⁸² Dz. U. 1962, nr 10, poz. 48 – późniejsze nowelizacje nie zmieniły definicji *dobra kultury*.

⁸³ *Wielka Encyklopedia PWN*, J. Wojnowski (red.), Warszawa 2001.

do jej tworzenia, funkcjonowania i ochrony – to czynniki gospodarczo-finance, techniczne, zdolności wytwórcze zawarte w definicjach *kultury materialnej*.

J. Czaja wskazuje za M. Cieślarczykiem, że w celu percypowania aktualnego stanu *bezpieczeństwa*, *podmiot bezpieczeństwa* stosuje czynnik obiektywny, który związany jest zapewne również z doniesieniami bazującymi na ustaleniach innych *podmiotów* dla określenia realnych *zagrożeń bezpieczeństwa*, jak również czynnik subiektywny, który związany z kolei jest z uświadamianiem sobie *zagrożeń* przez określony *podmiot bezpieczeństwa*. W tym kontekście, wydaje się, że oczywiste jest dla wspomnianego badacza, iż *kultura bezpieczeństwa* zawiera się w tych czynnikach, chociaż nie wyczerpuje to jej zakresu znaczeniowego. Według Jana Czai należy zatem interpretować elementy *kultury bezpieczeństwa* zgodnie z koncepcją proponowaną przez Mariana Cieślarczyka, jako rodzaj filarów tworzących trzy dopełniające się sfery:

1. Sferę *kultury świadomościowej, duchowej* mającej wymiar subiektywny i odnoszącej się do *bezpieczeństwa (I-szy filar kbn)*,
2. Odnoszące się do elementów *kultury organizacyjnej* różnych *podmiotów bezpieczeństwa (II-gi filar kbn)*
3. Elementy *kultury materialnej*, związanej na przykład z obronnością czy środkami produkcji niezbędnymi do wytwarzania potrzebnych człowiekowi w jego rozwoju oraz w codziennej egzystencji, wielu różnych dóbr materialnych (*III-ci filar kbn*)⁸⁴.

Na zakończenie warto przywołać szeroką definicję *kultury bezpieczeństwa i obronności*, utworzoną przez obchodzącego niebawem swoje siedemdziesiąte urodziny lidera polskich badań kulturalistycznego podejścia do nauk o bezpieczeństwie, profesora Marian Cieślarczyk, które w jego przypadku zapewne przebiegać będą w dodatkowo towarzyszącej temu wydarzeniu, wielce podniosłej atmosferze naukowej. Autor czuje się zobowiązany, aby w tym miejscu zastrzec, że termin *kulturalistyczny* jest tu użyty w rozumieniu szerokim, nie ograniczonym do znaczenia wąskiego, które mogłoby dotyczyć wyłącznie *kultu-*

⁸⁴ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa w realiach XXI wieku*, [w:] *Czynić świat bardziej bezpiecznym*, A. Cudowska, J. Kunikowska (red.), t. 1, Siedlce 2007, s. 105–109.

ralistycznej teorii obecnej w socjologii uprawianej metodą takich badaczy jak Florian Znaniecki⁸⁵ czy Alfred Louis Kroeber⁸⁶, ze szkoły Franza Boasa⁸⁷. Definicja, która została sformułowana przez Mariana Cieślarczyka mówi, co następuje:

Kultura bezpieczeństwa i obronności stanowi szczególny rodzaj społecznej matrycy, która tworzy czy wręcz generuje „wzór podstawowych założeń, wartości, norm, reguł, symboli i przekonań, wpływających na sposób postrzegania wyzwań, szans i (lub) zagrożeń, a także sposób odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim oraz związany z tym sposób zachowania i działań (współdziałania) podmiotów, w różny sposób przez te podmioty *wyuczonych* i wyartykułowanych w procesach szeroko rozumianej edukacji, w tym również w naturalnych procesach wewnętrznej integracji i zewnętrznej adaptacji oraz w innych procesach organizacyjnych, a także w procesie umacniania szeroko (nie tylko militarnie) rozumianej obronności, służących w miarę harmonijnemu rozwojowi tych podmiotów i osiągnięciu przez nie najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie, ale i dla otoczenia.”⁸⁸

BIBLIOGRAFIA

- [1] Casson M., *Cultural determinants of economic performance*, „Journal of Comparative Economics”, 1993, no. 17.
- [2] Casson M., *Economics of Business Culture: Game Theory, Transaction Costs and Economic*, Oxford University Press, Oxford 1991.
- [3] Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2011.
- [4] Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa w realiach XXI wieku*, [w:] *Czynić świat bardziej bezpiecznym*, red. A. Cudowska, J. Kunikowska, t. 1, Siedlce 2007.

⁸⁵ F. Znaniecki, *Cultural Reality*, Kissinger Publishing, New York 2008; Idem, *Florian Znaniecki on Humanistic Sociology (Heritage of Sociology)*, University of Chicago Press, Chicago 1969.

⁸⁶ A. L. Kroeber, *The Nature of Culture*, University of Chicago Press; Cambridge University Press, Chicago 1952.

⁸⁷ *Podjęście kulturalistyczne* – jedna z głównych orientacji w socjologicznej szkole Franza Boasa, reprezentowana między innymi przez Alfreda Louisa Kroebera, postulująca traktowanie *kultury* jako „bytu ponadorganicznego”.

⁸⁸ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2010, s. 210.

- [5] Cieślarczyk M., *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Uniwersytet Przyrodniczo – Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2009.
- [6] Cieślarczyk M., *Tożsamość służb reagowania kryzysowego w świetle socjologicznego modelu kultury bezpieczeństwa*, „Acta Universitatis Vratislaviensis”, 2009, nr 3096 Socjologia XLV.
- [7] Ciupiński A., *Wczesne ostrzeżenie i zapobieganie konfliktom zbrojnym w strategii Sojuszu Północnoatlantyckiego*, Warszawa 2002.
- [8] Cudowska A., *Bezpieczeństwo w planie rozwoju psychospołecznego jednostki*, [w:] *Edukacja do bezpieczeństwa w obliczu wyzwań XXI wieku*, red. R. Rosa, cz. I, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2001.
- [9] Cudowska A., *Kształtowanie orientacji życiowych w procesie edukacji*, Wyd. Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2004.
- [10] Cudowska A., *Poczucie bezpieczeństwa personalnego*, [w:] *Edukacja do bezpieczeństwa w obliczu wyzwań XXI wieku*, red. R. Rosa, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2001.
- [11] Czaja J., *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2003.
- [12] Czaja J., *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, „Państwo i społeczeństwo”, 2004, nr 3, s. 5–25.
- [13] Czaja J., *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.
- [14] Cześowski T., *Trzy postawy wobec świata*, [w:] *Pisma z etyki i teorii wartości*, red. P. Smoczyński, Ossolineum, Wrocław 1989.
- [15] Depo J., Piwowarski J., *Bezpieczeństwo informacyjne. Część Pierwsza i Część Druga*, Kraków 2012.
- [16] *Dialektyka bezpieczeństwa wojny i pokoju*, red. R. Rosa, Fund. Rozw. Eduk. Europejskiej **i Bezpieczeństwa**, Warszawa 2003.
- [17] *Duchowy rozwój człowieka*, red. P. Socha, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- [18] *Edukacja dla bezpieczeństwa w jednoczącej się Europie*, red. R. Rosa, Siedlce-Chlewiska 1998, s. 16–17.
- [19] Fehler W., *Percepcja zagrożeń*, [w:] *Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych*, red. B. Wiśniewski, WSPol, Szczytno 2011.

- [20] Filipek A., *Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa młodzieży akademickiej*, Akademia Podlaska, Siedlce 2008.
- [21] Golka M., *Kultura jako system*, Ośrodek Wydawnictw Naukowych, Poznań 1992.
- [22] Haliżak E., *Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w.*, red. D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997.
- [23] Hanerz U., *Cosmopolitans and Locals in World Culture*, Columbia University Press, New York 1992.
- [24] Hanerz U., *Cultural Complexity: Studies in the Social Organization of Meaning*, Columbia University Press, New York 1992.
- [25] Huntington S., *The Clash of Civilizations*, Simon and Schuster, New York, 2007.
- [26] Huzarski M., *Polemologiczne aspekty badań bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, red. P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda, t. 3, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2012.
- [27] Jakubczak R., Bronisława B. E., *Ewolucja funkcji sił zbrojnych w środowisku międzynarodowym*, [w:] *Wojsko wobec wyzwań współczesnego świata*, Cieślarczyk M., Dębska A., Warszawa 2003.
- [28] James W., *Pragmatism: A New Name for Some Old Ways of Thinking*, Barnes & Noble, New York 2003.
- [29] Jarmoszko S., *Nowe wzory kultury bezpieczeństwa a proces deterioracji więzi społecznej*, [w:] *Jedność i różnorodność. Kultura vs kultury*, red. E. Reklajtis, R. Wiśniewski, J. Zdanowski, ASPRA-JR, Warszawa 2010.
- [30] Jarmoszko S., *U źródeł naukowej tożsamości antropologii bezpieczeństwa*, [w:] *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa*, red. M. Cieślarczyk, A. Filipek, W. Świdorski, J. Ważniewska, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2013.
- [31] Kamiński S., *Jak filozofować? Studia z metodologii filozofii klasycznej*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1992.
- [32] Kant I., *Uzasadnienie metafizyki moralności*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1984.

- [33] Kiereś H., *Człowiek i sztuka*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2006.
- [34] Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania*. System, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011.
- [35] Kitler W., *Uwarunkowania kulturowe*, [w:] Idem, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011.
- [36] Koralewicz J., Ziółkowski M., *Mentalność Polaków. Sposoby myślenia o polityce, gospodarce i życiu społecznym 1988–2000*, Scholar, Warszawa 2003.
- [37] Kotarbiński T., *Myśli o dobrej robocie*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1962.
- [38] Koziej S., *Formułowanie i wyrażanie potrzeb obronnych*, „Rzeczpospolita” 4.01.1996.
- [39] Kozłowski S., *Gospodarka a środowisko przyrodnicze*, PWN, Warszawa 1991.
- [40] Krauze M., *Zagrożenia ekologiczne RP na tle problemów ekologicznych współczesnego świata*, [w:] Idem, *System bezpieczeństwa Polski*, Warszawa 1993.
- [41] Kroeber A. L., *Configurations of Culture Growth*, University of California Press, Berkeley 1944.
- [42] Kroeber A. L., *The Nature of Culture*, University of Chicago Press, Chicago 1952.
- [43] *Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i w Niemczech*, red. K. Malinowski, Instytut Zachodni, Poznań 2003.
- [44] Kuźniar R., *Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna*, <http://www.gdnet.pl/warecka/sprawy/Kuźniar> (data dostępu 16.10.2013);
- [45] Maciejewski J., *Securitologia – uwagi socjologa. Bezpieczeństwo w kontekście społeczno-kulturowym*, [w:] *Bezpieczeństwo a bezpieczeństwo wada*, red. L. Hofreiter, Akademia ozbrojonych sił im. gen. Stefanika, Liptowski Mikołusz 2009.
- [46] Maciejewski J., *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2001.

- [47] *Mała Encyklopedia PWN*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1996.
- [48] Mamdani M., *Beyond Rights Talk and Culture Talk: Comparative Essays on the Politics and Rights and Culture*, Palgrave Macmillan, New York 2000.
- [49] Matuszewska M., *Funkcjonowanie w rolach rodzicielskich jako źródło rozwoju młodych dorosłych*, [w:] *Rodzina a rozwój człowieka dorosłego*, red. B. Harwas-Napierała, Wydawnictwo Naukowe UAM Poznań, (2003).
- [50] Michałowska G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w.*, red. Bobrow D. B., Haliżak E., Zięba R., Warszawa 1997.
- [51] *Międzynarodowe bezpieczeństwo ekologiczne*, red. J. Pietraś, M. Pietraś, Lublin 1991.
- [52] Piwowarski J., *Police Officer's Ethics*, Eastern European Development Association, Podhajska 2012.
- [53] Piwowarski J., *Trzy filary kultury bezpieczeństwa*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje”, 2015, nr 19, s. 21–33.
- [54] Płaczek J., Górski P., *Bezpieczeństwo państwa a zasoby obronne*, [w:] *Zarządzanie zasobami osobowymi na rzecz bezpieczeństwa państwa*, red. R. Synowski, Warszawa 2007.
- [55] *Problemy badań nad konfliktami i pokojem*, red. W. Kosteczki, Warszawa 1990.
- [56] Prońko J., *Natura współczesnego bezpieczeństwa*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje”, nr.9, Kraków 2012.
- [57] *Przemiany społeczno-ekonomiczne a przedsiębiorczość i innowacyjność przedsiębiorstw w warunkach „nowej gospodarki”*, red. Z. Stachowiak Siedlce 2008.
- [58] Reykowski J., *Zmiany systemowe a mentalność polskiego społeczeństwa*, [w:] *Wartości i postawy Polaków a zmiany systemowe. Szkice z psychologii politycznej*, red. J. Reykowski, PAN, Warszawa 1993.
- [59] Rosa R., *Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1993.
- [60] Rosa R., *Filozofia i edukacja dla bezpieczeństwa*, WSRP, Siedlce 1998.
- [61] Rosa R., *Zarys polskiej filozofii bezpieczeństwa na tle europejskiej myśli polemologicznej i irenologicznej*, Akademia Podlaska, Siedlce 2009.

- [62] Sienkiewicz P., Nowak D., *Bezpieczeństwo energetyczne państwa*, „Zeszyty Naukowe AON”, 2004, nr 4 (57).
- [63] Śladkowski S., *Wojsko i środowisko*, Warszawa 1996.
- [64] Śmiałek W., *Zapobieganie i likwidacja skutków katastrof i klęsk żywiołowych w polskiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*, red. M. Lisiecki, Warszawa 2008.
- [65] Specjalski M., *Administracja w Japonii – fuzja konfucjanizmu z zachodnią biurokracją*, <http://www.polska-azja.pl/2010/02/26/administracja-w-japonii-fuzja-kon-fucjanizmu-z-zachodnia-biurokracja/> (18.03.2015).
- [66] *Stratyfikacja w grupach dyspozycyjnych – socjologiczne azymuty badawcze*, red. J. Maciejewski, W. Forsyjak, Z. Kuźniar, B. Stasiaczyk, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2012.
- [67] Sułek M., J. Świniarski, *Etyka jako filozofia dobrego działania zawodowego. Podręcznik akademicki*, Bellona, Warszawa 2001.
- [68] Świniarski J., *Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego próbą kompleksowego ujęcia wyzwań współczesności*, [w:] *Materiały z konferencji naukowej AON*, red. R. Rosa, Warszawa 1993.
- [69] Świniarski J., *Filozoficzne ujęcie możliwości uczynienia świata bezpiecznym*, [w:] A. Cudowska, J. Kunikowski, *Czynić świat bardziej bezpiecznym*, t. 1, wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2007.
- [70] Świniarski J., *O naturze bezpieczeństwa Prolegomena do zagadnień ogólnych*, Warszawa–Pruszków 1997.
- [71] Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2003.
- [72] Szyjko C. T., *Gospodarcze podstawy bezpieczeństwa państwa a kultura zarządzania zasobami ludzkimi w kryzysie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach”, 2011, nr. 89 (16), s. 147–162.
- [73] Tatarczuk C., *Usytuowanie środowisk akademickich prowadzących badania nad bezpieczeństwem narodowym a możliwości ich integracji*, [w:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, red. P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda, t. 3, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2012.
- [74] Templar R., *The Rules of Management, Expanded Edition: A Definitive Code for Managerial Success (Richard Templar's Rules)*, FT Press Publ., New Jersey, 2011.

- [75] Tylor E. B., *Primitive Culture*, Vol. 1, Vol. 2, John Murray, London 1871.
- [76] Weber M., *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- [77] *Wielka Encyklopedia PWN*, red. J. Wojnowski, Warszawa 2001.
- [78] Wiszowaty E., *Etyka policji: między prawem, moralnością i skutecznością*, Łośgraf, Warszawa 2011.
- [79] Wojtyła K., *Elementarz etyczny*, KUL, Lublin 1999.
- [80] Wróblewski R., *Operacje reagowania kryzysowego*, Warszawa 2002.

**POLISH CONCEPT OF SECURITY CULTURE.
REMINISCENCES ON THE 70TH ANNIVERSARY
OF BIRTHDAY OF PROFESSOR
MARIAN CIEŚLARCZYK**

ABSTRACT

The article aims to show the Polish school of a *security culture*, the leader of which is regarded Professor Marian Cieślarczyk. This research trend is through its holism to some extent compatible with the *Copenhagen school*, which author interprets as a *sectoral analysis of the national security culture*, which in this article is only signaled. This work mainly focuses on selected forms of the Polish "personal maps of authors" and selected views of scholars and researchers, whose activity concerns problems of security culture.